

การเผยแผ่พระพุทธศาสนาในยุคโลกาภิวัตน์ BUDDHISM DISSEMINATION MANAGEMENT IN THE GLOBALIZATION AGE

พระครูอาทรยติกิจ (ชื่น ขำวงษ์)*

บทคัดย่อ

การศึกษาพระปริยัติธรรมเป็นการศึกษาพระธรรมวินัยเพื่อเรียนรู้พระพุทธศาสนาสำหรับพระภิกษุสามเณร ผู้เป็นกำลังสำคัญของพระพุทธศาสนาสามารถศึกษาพระธรรมวินัยได้สะดวกและทั่วถึงอันจะเป็นพื้นฐานนำไปสู่สัมมาปฏิบัติ เน้นการพัฒนาศาสนทายาทให้มีความรู้และคุณภาพ สามารถดำรงพระพุทธศาสนาไว้ได้ด้วยดีทั้งถือว่าเป็นกิจการของคณะสงฆ์ส่วนหนึ่งที่สำคัญยิ่งในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในประเทศไทยมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ได้แบ่งการจัดการเรียนการสอนออกเป็น 3 ชั้น คือ นักระชั้นตรี นักระชั้นโท และนักระชั้นเอกเป็นต้น

คำสำคัญ: ทิศทาง, การบริหารจัดการสำนักศาสนศึกษา

ABSTRACT

The study of Buddhist scriptures is a study of the disciplines to learn Buddhism for monks and novices. The main force of Buddhism is able to study the disciplines easily and thoroughly, which will be the basis for the practice. Focus on the development of heirs to knowledge and quality. It is considered to be the business of the Buddhist monks, the most important part in the propagation of Buddhism in Thailand from the past to present. The teaching is divided into 3 classes, namely, bodhisattva. Master class and the noble class.

Keywords: Direction, Religious Study Institute Management

1. บทนำ

การเผยแผ่พระพุทธศาสนาถือว่าเป็นหน้าที่ของพระสังฆาธิการโดยตรง เพราะพระสังฆาธิการมีชีวิตที่เนื่องด้วยผู้อื่นจึงต้องตอบแทนผู้มีอุปการะคุณ ตามพระพุทธพจน์ในสมณสัญญาสูตร (อง.ทสก. (ไทย) 24/101/208) คำสอนที่ให้ภิกษุสำนักและตระหนักรู้เตือนใจตนในความเป็นสมณะอยู่เสมอว่า สมณะนั้นมีชีวิตที่ต้องอาศัยผู้อื่น ในพหุการสูตร (ขุ.อิติ. (ไทย) 25/287/293) พระพุทธเจ้าตรัสถึงการตอบแทนที่พระสังฆาธิการพึงมีต่อคฤหัสถ์ที่ได้ทำอุปการะคุณโดยเฉพาะผู้อุปถัมภ์ปัจจัย 4 ได้แก่ จีวร บิณฑบาต เสนาสนะ และเภสัชขบบริขาร เมื่อเป็นเช่นนี้แล้วพระสังฆาธิการก็ควรแสดงกลับให้เป็นอุปการะคุณแก่ชาวบ้านเช่นกัน ด้วยการแสดงธรรมอันงามในเบื้องต้น

*ครูสอนศีลธรรมโรงเรียนอนุบาลศรีประจันต์ ตำบลศรีประจันต์ อำเภอศรีประจันต์ จังหวัดสุพรรณบุรี

ในท่ามกลาง และในที่สุด ถ้าหากเป็นไปอย่างนี้ ทั้งฝ่ายบรรพชิตและคฤหัสถ์ได้เกื้อกูลซึ่งกันและกันได้แก่ คฤหัสถ์เกื้อกูลด้วยอามิสทานต่อบรรพชิต ฝ่ายบรรพชิตก็เกื้อกูลอนุเคราะห์ด้วยธรรมทาน สอดคล้องตามหลักทศ 6 ได้แก่ ห้ามไม่ให้ทำความชั่ว สอนให้ตั้งอยู่ในความดี อนุเคราะห์ด้วยน้ำใจ อ่อนโยน ให้ได้ฟังสิ่งที่ยังไม่เคยฟัง ทำสิ่งที่เคยฟังแล้วให้แจ่มแจ้ง บอกทางสวรรค์ให้ (ที.ปา. (ไทย) 11/204/172) พระสังฆาธิการต้องประพฤติให้เหมาะสมแก่อุปการคุณที่คฤหัสถ์มอบให้ เป็นที่พึ่งทางจิตใจด้วยการแสดงธรรม สอนธรรม การเผยแผ่พุทธธรรม การประพฤติปฏิบัติตามหลักพระธรรมวินัยให้สมบูรณ์ ควรจะพิจารณาถึงผลการเผยแผ่ของพระพุทธรูปเจ้าและพระอริยสงฆ์สาวกเป็นตัวอย่าง ซึ่งผลสำเร็จอยู่เบื้องหน้า (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), 2552 : 24) ผู้ปฏิบัติตามมักไม่ประสบอุปสรรค และผู้รับคำสอนก็ได้ประโยชน์ตามสมควรแก่อุปนิสัยสมบัติของตน

ในยุคโลกาภิวัตน์สังคมไทยประสบกับปัญหาความเสื่อมทรุดด้านศีลธรรม คุณธรรม และจริยธรรม สาเหตุที่ประชาชนเสื่อมทรุดจากศีลธรรม เป็นผลสืบมาจากการที่ประชาชนมองเห็นคุณค่าวัตถุนิยมสำคัญกว่าจิตใจ โดยไม่ได้ประพฤติดนให้เป็นแบบอย่างที่ดี หรือมิได้ปฏิบัติตนให้เป็นผู้ประพฤติดีและประพฤติชอบ การลดระดับความสำคัญของพระสงฆ์ ทำให้ประชาชนขาดศีลธรรม คุณธรรม และจริยธรรม จากการยึดถือวัตถุนิยมกล่าวคือทรัพย์สินเงินทองเป็นต้นที่ตั้ง ส่งผลให้คนละบุคคลในสังคมเป็นนักฉวยโอกาสใช้วิธีมีใครยาวสาวได้สาวเอา สังคมถูกรอบงำด้วยความโลภ ความโกรธ และความหลง ถูกกิเลสตัณหาครอบงำจิตใจ ความเห็นอกเห็นใจความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ความเมตตาเอื้ออาทร หดหายไปจากจิตใจของสังคม สภาพสังคมเปลี่ยนแปลงไปอย่างต่อเนื่อง ความวิปริต ความสับสนวุ่นวาย เป็นสัญญาณบ่งบอกถึงความเสื่อมสลายด้านจิตใจเริ่มทวีความรุนแรงพระพุทธศาสนา ได้ดำรงอยู่คู่กับสังคมตั้งแต่อดีตกาลจนถึงปัจจุบัน มีองค์ประกอบที่สำคัญ กล่าวคือพระพุทธรูป พระธรรม และพระสงฆ์เรียกว่าพระรัตนตรัย สำหรับหลักพุทธธรรมที่เป็นหัวใจของพระพุทธศาสนา คือพระโอวาทปาติโมกข์ (ที.ม. (ไทย) 10/90/50) สัพพปาปสฺส อภินิหาร การไม่ทำความชั่วทั้งปวง กุสลสฺสุปสมฺปทา การทำแต่ความดี และ สจฺจิตตปริโยทปนํ การทำใจของตนให้สะอาดบริสุทธิ์ (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), 2552 : 97)

ภาครัฐได้กำหนดนโยบายการส่งเสริมเทคโนโลยีสารสนเทศในยุคโลกาภิวัตน์ ประกอบด้วย ด้านการบริหารงานของรัฐ เป้าหมายการนำเทคโนโลยีสารสนเทศ และการสื่อสารมาพัฒนาและปรับปรุงระบบงานบริหารที่สำคัญทุกประเภทของส่วนงานภาครัฐให้มีประสิทธิภาพสูงสุด ด้านการพาณิชย์กรรมมีเป้าหมายมุ่งสร้างประโยชน์โดยรวมในกิจการพาณิชย์ของประเทศให้มีความสามารถในการแข่งขันของคนไทย การพาณิชย์อิเล็กทรอนิกส์สำหรับธุรกิจส่งออกการค้า การบริการและการบริโภคของประชาชน ด้านอุตสาหกรรมมีเป้าหมายในการส่งเสริมและพัฒนากาใช้ การผลิตอุปกรณ์เทคโนโลยีสารสนเทศของภาคเอกชนเพื่อให้เกิดอุตสาหกรรมการผลิตที่ใช้ความรู้เป็นทรัพยากรสำคัญในปี พ.ศ.2553 ด้านสังคม มีเป้าหมายที่จะลดความเหลื่อมล้ำของสังคม อันเป็นผลต่อเนื่องมาจากความเหลื่อมล้ำในการเข้าถึงสารสนเทศและความรู้ และด้านการศึกษา มีเป้าหมายในการสร้างความพร้อมของทรัพยากรมนุษย์ทั้งหมดของประเทศ เพื่อช่วยพัฒนาให้เกิดสังคมแห่งภูมิปัญญาและการเรียนรู้ที่มีคุณภาพ (ภัทรศิณี ภัทรโกศล, 2553 : 10)

พระพุทธรูปเจ้า ทรงมีความสามารถในการจูงใจมวลมนุษย์และเทวดา ทรงได้รับสมัญญานามว่า (ที.ม. (ไทย) 10/211/255) ตถาคต หมายถึงทรงพูดอย่างไรแล้วทำอย่างนั้น พระพุทธรูปเจ้า

ทรงมีภาวะผู้นำสูง เพราะทรงสอนให้รู้ความจริง (ยถาวาที) ทำให้ดูเป็นตัวอย่าง (ตถากาโร) และอยู่ให้เห็นเป็นครู อาจารย์ ยิ่งไปกว่านั้น การสั่งสอนแต่ละครั้งของพระพุทธเจ้าเป็นที่ยอมรับได้ง่าย เพราะไม่ทรงใช้วิธีเผด็จการ แต่ทรงใช้วิธีการแบบธรรมาธิปไตย ดังที่พระพุทธเจ้าทรงจำแนกแรงจูงใจในการทำมาดี ซึ่งเรียกว่าอธิปไตยสามประการ (อง.ตัก. (ไทย) 20/475/186) ได้แก่ อัตตอธิปไตย ตนเองสร้างทำมาดีเพราะยึดผลประโยชน์ โลกาธิปไตย การสร้างมาดีเพราะต้องการให้ชาวโลกยกย่อง ธรรมาธิปไตย การสร้างมาดีเพื่อความดี ทำหน้าที่เพื่อหน้าที่

ไตรสรณคมน์ เป็นสรณะสูงสุด เป็นดวงประทีปส่องทางให้ชีวิตของมวลมนุษยชาติ การที่ประชาชนในชาติมีความสามัคคี สร้างความเจริญมั่นคงแก่ประเทศชาติได้ เพราะมีไตรสรณคมน์ที่อุบัติขึ้นมาในโลกเพื่อเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวทางจิตใจ สมจริงดังคำที่พระอรรถาจารย์ได้กล่าวว่ามีศีล สมาธิ และปัญญามีอยู่ในสังคัมใด สังคัมนั้นย่อมมีศีลธรรม ผู้คนรักษากฎระเบียบวินัย รู้จักเคารพกติกาของสังคม ความจริงพระพุทธศาสนาเป็นศาสนาประจำชาติไทย ประชาชนเคารพนับถือและยกย่องเทิดทูนบูชาเป็นสรณะตลอดชีวิต แม้พระมหากษัตริย์ทุกพระองค์ ทรงดำรงอยู่ในฐานะเป็นผู้อุปถัมภ์ ยกย่องเชิดชูพระพุทธศาสนา ให้สถิตสถาพรเป็นสรณะที่พึ่งที่ยึดเหนี่ยวจิตใจของชนชาติไทยตลอดมาทุกยุคทุกสมัย (แก้ว ขิดตะขบ, 2553 :3)

พระสงฆ์ เป็นผู้มืบทบาทสำคัญอย่างยิ่งในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาตั้งแต่ในอดีตกาลจนถึงปัจจุบันนี้ พระสงฆ์เป็นสถาบันหลักของชาติทำหน้าที่อำนวยความสะดวกให้การศึกษแก่กุลบุตร กุลธิดา นำพาพุทธศาสนิกชนปฏิบัติธรรมเพื่อพัฒนาชีวิตให้ร่มเย็นเป็นสุข พระสงฆ์เป็นผู้มืบทบาทสำคัญเพราะบุคคลากรของพุทธศาสนา (เสถียร พันธรั้ง, 2554 : 11) พระสงฆ์เป็นผู้ปฏิบัติดี ปฏิบัติชอบ ปฏิบัติตรง ปฏิบัติถูกทาง ปฏิบัติสมควร เป็นผู้ควรแก่การเคารพนับถือ บูชาสักการะต้อนรับด้วยอามิสบูชา ควรแก่การกราบไหว้ เป็นเนืองนาคบุญอันยอดเยี่ยมของโลก (ม.ม. (ไทย) 12/74/66) มีปณิธานในการเผยแผ่คำสอน และไม่เพียงแต่ให้การอบรมสั่งสอนแก่พุทธศาสนิกชนเท่านั้นยังเป็นแบบอย่างที่ดีของสังคมจนถึงปัจจุบันนี้

ปัญหาอุปสรรคการบริหารการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในยุคโลกาภิวัตน์มีอยู่หลายอย่าง เมื่อศึกษาถึงวิธีการเผยแผ่แล้วปรากฏว่า ปัญหาอุปสรรคการเผยแผ่ในแต่ละวัด มีลักษณะหลายอย่างต่างประการ บางอย่างมีลักษณะคล้ายกันและแตกต่างกัน รวมถึงปัจจัยการติดต่อสื่อสารที่ยังไม่ทั่วถึงกัน บางครั้งก็มีการดำเนินงานที่ล่าช้า การจัดกิจกรรมในแต่ละวัดก็ยังมี การประชาสัมพันธ์ไม่ทั่วถึงกัน ขาดความร่วมมือระหว่างวัดต่างๆ บางครั้งก็มีความขัดแย้งเรื่องการบริหารจัดการภายในวัด รวมถึงการละเลยการรักษากฎระเบียบ วิธีการเผยแผ่ที่ไม่เหมาะสมกับสภาพเหตุการณ์บ้านเมือง เป็นต้น (กองพุทธศาสนสถาน, 2552 : 173)

การบริหารการเผยแผ่โดยภาพรวมดูเหมือนจะก่อให้เกิดความหลากหลายในทางปฏิบัติ แต่ก็มีข้อจำกัดตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ และตามนโยบายของมหาเถรสมาคม และกฎหมายและสิ่งแวดล้อมเป็นต้น สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ ได้มีการจัดทำแนวทางส่งเสริมการบริหารกิจการคณะสงฆ์ด้านการเผยแผ่ เพื่อส่งเสริมให้เกิดผลดีในยุคโลกาภิวัตน์อย่างต่อเนื่อง แต่ในทางปฏิบัติแล้วยังคงมีปัญหาอุปสรรคอยู่ (กองพุทธศาสนสถาน, 2552 : 83) เช่น การวางแผนเพื่อการส่งเสริมศึกษาพระปริยัติธรรม การจัดองค์การเพื่อสังคมสงเคราะห์ การบังคับบัญชาสั่งการเพื่อให้บุคลากรปฏิบัติหน้าที่ การประสานงาน เพื่อส่งเสริมการเผยแผ่พิธีกรรม และการ

ควบคุมทรัพยากรทั้งปวงเพื่อสนับสนุนการเผยแผ่เป็นต้นยังไม่มี ความเหมาะสมกับยุคโลกาภิวัตน์ วิธีการเผยแผ่ที่ไม่มีรูปแบบและข้อจำกัดดังกล่าวกำลังรอคอยการแก้ไข ปัญหาจากผู้บริหารระดับสูง ซึ่งแนวทางการพิจารณาการแก้ไขปัญหานี้ก็ขึ้นกับพระสังฆาธิการทุกระดับ

วัด เป็นหน่วยงานหลักเพื่อทำหน้าที่ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในยุคโลกาภิวัตน์ รวมถึงจัดกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่น หลักเกณฑ์และวิธีการเผยแผ่เกี่ยวกับวัดในพระพุทธศาสนา พระมหากษัตริย์ไทยทรงตราเป็นพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ เพื่อสนับสนุนการบริหารจัดการวัดที่เหมาะสม ดังนั้น วัดจึงมีฐานะเป็นนิติบุคคลตามกฎหมาย พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ วัดจึงได้รับความคุ้มครองตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ ดังนั้น วัดจึงมีสิทธิและหน้าที่ตามกฎหมายดังเช่นบุคคลธรรมดา เว้นแต่สิทธิและหน้าที่บางอย่างทำเองไม่ได้ จำเป็นต้องมีผู้แทนเพื่อใช้สิทธิและหน้าที่ สำหรับผู้บริหารจัดการวัดตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ มาตรา 31 วรรคสาม กล่าวว่า “เจ้าอาวาสเป็นผู้แทนของวัดในกิจการทั่วไป” ดังนั้น เจ้าอาวาส เป็นผู้บริหารวัด เป็นเจ้าพนักงานตามประมวลกฎหมายอาญา รวมทั้งไวอาจักรวัดก็เช่นเดียวกัน ด้วยเหตุนี้ส่งผลให้ตำแหน่งเจ้าอาวาสกลายเป็นตำแหน่งที่สำคัญเพื่อส่งเสริมการเผยแผ่พระพุทธศาสนา (พระธรรมปริยัติโสภณ (วรวิทย์ คงคปณโณ), 2552 : 16)

2. วิเคราะห์ปัญหาอุปสรรคการบริหารการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในยุคโลกาภิวัตน์

พระสังฆาธิการ ส่งเสริมการบริหารทรัพยากรไม่ชัดเจนทั้งอนุโลมและปฏิโลม ส่งผลให้การเผยแผ่คณะสงฆ์ติดลบ ติดศูนย์ ติดอยู่ในระบบอุปถัมภ์ มีความเชื่อมโยงเส้นสายสาโลहित เครือญาติสาโลहित ตามพรรคตามพวกเพื่อนฝูงสหธรรมิก อยู่ในวงการจำกัดแคบๆ อยู่ในกรอบแบบเดิมๆ (4M) ทั้งการบริหารบุคลากร การงบประมาณ การบริหารวัสดุอุปกรณ์ และการจัดการ ซึ่งเนื้อหาสาระสำคัญแต่ละขั้นตอน มีรายละเอียดดังต่อไปนี้

การบริหารบุคลากร พิจารณารับบุคคลใดบุคคลหนึ่งให้เข้ามาเป็นสมาชิกของสังคมใดก็ตาม ถ้าไม่มีระบบกฎเกณฑ์กำหนดไว้อย่างเป็นกิจจะลักษณะ ไม่มีการพิจารณาให้ละเอียดรอบคอบ หรือไม่ผ่านความเห็นชอบของบุคคลส่วนใหญ่ในสังคมนั้นๆ อาจก่อให้เกิดปัญหาย่อยๆ เกี่ยวกับความประพฤติปฏิบัติหรือยากต่อการที่จะควบคุมดูแล จนกระทั่งอาจเป็นสาเหตุไปสู่ความแตกแยกของสังคมนั้นๆ ไปในที่สุด (แสวง อุดมศรี, 2550 :29) การบวชคือขั้นตอนที่พระพุทธเจ้าทรงอนุญาตหรือบัญญัติขึ้น เพื่อใช้เป็นแนวทางประกอบการพิจารณารับบุคคลที่มีความประสงค์จะเข้ามาเป็นสมาชิกของสังคมสงฆ์ กล่าวคือเป็นภิกษุ หรือภิกษุณีในพระพุทธศาสนา โดยทรงกำหนดคุณสมบัติของภิกษุผู้เป็นประธานและองค์ประชุมไว้อย่างเป็นกิจจะลักษณะ ภิกษุรูปใดรูปหนึ่งจะใช้อภิสิทธิ์พิจารณาอย่างรวบรัดโดยลำพังไม่ได้ ประธานและองค์ประชุมดังกล่าวจะต้องพิจารณาอย่างละเอียดรอบคอบและมีความเห็นร่วมกันเป็นเอกฉันท์ จึงจะอนุมัติให้บุคคลนั้นๆ ผ่านขั้นตอนนี้ได้ ทั้งนี้ก็เพื่อให้ได้บุคคลที่มีศรัทธา มีความตั้งใจจริงและมีคุณสมบัติครบถ้วนตามที่กำหนดไว้เข้ามาเป็นสมาชิกของสังคมสงฆ์เป็นสำคัญ สำหรับรูปแบบของการบวชนั้นพระพุทธเจ้าทรงดำเนินการเองบ้าง ทรงอนุญาตให้พระสงฆ์ดำเนินการ คือ เอหิภิกขุอุปสัมปทา ติสระณคณูปสัมปทา ญัตติจตุตถกรรมวาจา

ปัญหาการบริหารงานบุคคล ทรัพยากรที่สำคัญของการบริหารอันได้แก่ คน เงิน วัสดุ สิ่งของและการจัดการทั้ง 4 ประการนี้ ซึ่งปัญหาการขาดแคลนคนในการบริหารงานในวัดถือได้ว่าเป็นปัญหาสำคัญอย่างหนึ่งคือ วัดขาดเจ้าอาวาสจำนวน 800-900 วัดและมีแนวโน้มจะขาดเจ้าอาวาสมากขึ้นเรื่อยๆ มีเหตุเช่น พระสงฆ์ที่มีอยู่ขาดคุณสมบัติที่จะเป็นเจ้าอาวาสจึงไม่อาจแต่งตั้งเป็นเจ้าอาวาสได้ ผู้บริหารระดับสูงไม่มีแผนผลิตเจ้าอาวาส ไม่มีแผนรับผู้จบการศึกษาเข้ามาเป็นเจ้าอาวาส ไม่มีใครอยากบวชมาเป็นเจ้าอาวาส เพราะตำแหน่งนี้ไม่มีอะไรน่าสนใจ ชาวบ้านสร้างวัดมากขึ้น แต่ไม่คิดสร้างพระเป็นเจ้าอาวาสด้วย เจ้าคณะพระสังฆาธิการไม่สนใจในหน้าที่ของตนเอง และยังมีความรู้ความสามารถ ความเข้าใจงานอยู่ในเกณฑ์ที่ต่ำกว่าปริมาณและระดับงาน มีสาเหตุเช่น ไม่เต็มใจในการดำรงตำแหน่งเจ้าอาวาส จึงไม่สนใจในการศึกษางาน ไม่สนใจในการอบรม เมื่อมีการประชุมส่งผู้อื่นไปประชุมแทน จึงไม่รู้งาน ตั้งให้ดำรงตำแหน่งเจ้าอาวาสโดยไม่ได้อบรมฝึกงาน ทำงานขาดการวางแผนที่ดี ไม่มีความริเริ่ม ไม่ทันเหตุการณ์ ขาดภาพ ไม่อาจรับภาระในการพัฒนางานคณะสงฆ์ มีสาเหตุดังนี้ การแต่งตั้งโดยถืออาวุโสเป็นเกณฑ์ ไม่ได้แต่งตั้งบุคคลที่มีความสามารถเป็นเกณฑ์ การถอดถอนผู้ที่มีพรรษามากทำได้ยาก เพราะความเกรงใจกัน หรือหาผู้ดำรงตำแหน่งเจ้าอาวาสแทนไม่ได้ (แสวง อุดมศรี, 2550 : 135) คณะสงฆ์ไม่มีบุคลากรเพียงพอับภาระงาน เจ้าคณะมีตัวคนเดียว ไม่มีลูกมือสนองงาน ต้องจ้างต้องวานผู้อื่นมาช่วยทำงานโดยลูกมือที่เอามาช่วยงานนั้นก็ไม่ได้ฝึกงานมาก่อนจึงทำงานไม่เป็นงาน คณะสงฆ์ประสบปัญหาวิกฤตขนาดนี้แล้ว ก็ยังไม่ตื่นรณชวนช่วยหาทางลงมือแก้ไขวิกฤตนี้ อุดมการณ์ เป้าหมาย การศึกษา พระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์ผู้จัด รัฐผู้อุปถัมภ์ พระภิกษุสามเณรผู้เรียน ต่างฝ่ายต่างคิดไปคนละทาง

พระสังฆาธิการ ต้องการให้ผู้ศึกษาเรียนเป็นศาสนทายาทสืบต่อรักษาพัฒนาพระพุทธศาสนาให้มั่นคงยั่งยืน แต่ยังมุ่งจัดอยู่ที่เฉพาะการเรียนนักธรรมบาลีอย่างเดียวโดยไม่มีวิชาอื่นเข้ามาสอนภาระงานเพื่อมาเป็นศาสนทายาท ผลจึงปรากฏว่า พอจบนักธรรมบาลีปริญญาออกมา มักจะไม่พร้อมแม้แต่จะเป็นเจ้าอาวาส อีกทั้งคณะสงฆ์ฝ่ายปกครองไม่ได้มีแผนการผลิตแผนการจัดเตรียมตำแหน่งรับรองผู้จบการศึกษา ให้เข้ารับการบรรจุลงในตำแหน่งงานคณะสงฆ์แต่อย่างใด เป็นการผลิตแล้วทิ้ง ทั้งที่ตำแหน่งสงฆ์ยังมีตำแหน่งงานอีกมากมาย

การบริหารงบประมาณ ภาครัฐไม่สนับสนุนหรือไม่เห็นความสำคัญแก่วัด วัดต่างๆ จึงหารายได้มาบำรุงวัดทุกวิถีทางเพื่อความอยู่รอดตามที่ปรากฏว่า รัฐบาลคิดว่าประชาชนสนับสนุนทำบุญอุปัฏฐัมวัดเพียงพอแล้วจึงไม่คิดอุปัฏฐัมอีก องค์การที่ทำหน้าที่มาประสานระหว่างสงฆ์กับรัฐบาล ยังไม่สามารถที่จะผลักดันเองงบประมาณมาช่วยคณะสงฆ์ ทางวัดไม่ดำรงจะทำงานใดๆ ตามนโยบาย ตามแผนของรัฐบาลไม่มีโครงการแผนงานที่ชัดเจนเสนอเข้าสู่แผนของรัฐบาล ไม่เข้าใจแนวทางที่รัฐบาลปฏิบัติงานเกี่ยวกับงบประมาณ ได้แต่พูดว่ารัฐบาลไม่ช่วย จำนวนวัดมีมากเกินไปงบประมาณของรัฐและประชาชนจะอุปถัมภ์บำรุงได้ทั่วถึงเพียงพอ เมื่อรัฐบาลและประชาชนช่วยเหลือไม่ได้ หรือไม่สนใจอุปถัมภ์บำรุงวัดต่างๆ จึงหันไปหาลาภผลด้วยการล่อใจ เช่น เป็นหมอดู ทำน้ำมนต์ สร้างวัดถ้ำมงคล จำหน่ายเครื่องรางของขลัง บอกใบ้ให้หวย จนกลายเป็นกิจกรรมใหญ่โตสร้างมิจฉาธิทั่วแผ่นดิน (กรมการศาสนา, 2553 : 134) วัดหารายได้ด้วยวิธีมลาย หรืออบายมุข จนกลายเป็นประเพณีที่แก้ไขได้ยาก เนื่องจากสาเหตุดังกล่าวมานี้ วัดจึงตื่นรณหารายได้จนไม่

คำนึงถึงว่าอะไรควรไม่ควรวัดเห็นว่าเป็นอบายมุขหรือกิจกรรมมกมายเป็นที่มาของรายได้ จูงใจให้คนมาทำบุญมากกว่าอย่างอื่น จึงรับเอามาจัดทำ ถลาลึกจนชาวบ้านรู้สึกรู้สึกว่าอบายมุขในวัดเป็นสิ่งที่ถูกต้อง ไม่คิดว่าเสียหายตรงไหน เสียหายอย่างไร วัดจึงกลายเป็นตัวการส่งเสริมอบายมุขเสียเอง (กรมการศาสนา, 2553 : 139)

การบริหารวัดอุปการณ ปัญหาด้านสถานที่และอุปกรณ์ที่ใช้ในการพัฒนาบุคลากร ปัญหาด้านผู้บริหารหรือหัวหน้างานของผู้รับการพัฒนาบุคลากร ขาดแคลนครุภัณฑ์ อุปกรณ์สถานที่ สื่อการสอนอื่นๆ ขาดแคลนบุคลากรสนับสนุนด้านวิชาการ ขาดแรงจูงใจด้านค่าตอบแทน ขาดการสนับสนุนจากผู้บริหาร ขาดงบประมาณสนับสนุน ขาดความคล่องตัวในการใช้ครุภัณฑ์และสถานที่ ขาดบรรยากาศของการทำงาน เช่น เพื่อนร่วมงานเฉื่อยชา ขาดโอกาสแสดงศักยภาพ ผู้บังคับบัญชาไม่ให้ความสำคัญ เป็นต้น (กรมการศาสนา, 2553 : 139) ปัญหาอาคารสถานที่ที่เป็นปัญหาของพระสังฆาธิการในการวางแผนอาคารสถานที่และบริเวณวัด การก่อสร้าง การรื้อถอน การบำรุงรักษา เป็นต้น ปัญหาสำหรับการบริหารวัด ดังต่อไปนี้ สภาพวัดส่วนใหญ่ไม่ได้จัดทำแผนผังก่อสร้างให้มีระบบ ผู้สร้างวัดไม่เคยมีความรู้เรื่องการทำแบบแปลนแผนผัง วัดไม่เคยคำนึงถึงเรื่องนี้มาก่อน ทำตามใจจะคิดได้ ขาดผู้ชำนาญที่มีความเข้าใจในเรื่องวัดเข้าไปช่วยวัด ความล่าช้ายังมีอยู่ในกลุ่มพระสังฆาธิการ นอกจากนั้น ปัญหาด้านความสะอาด ไม่เน้นความร่มรื่น วัดไม่ค่อยจะใส่ใจเรื่องความสะอาด วัดขาดกำลังพระภิกษุสามเณร พื้นที่วัดมีความกว้างดูแลไม่ทั่วถึง วัดไม่มองเห็นประโยชน์ในการพัฒนาความร่มเย็น เห็นต้นไม้เป็นสิ่งกีดขวางมากกว่า วัดมุ่งสร้างอาคารมากเกินไปจนไม่มีที่ปลูกต้นไม้ อีกอย่างหนึ่ง วัดถูกปล่อยให้อำนาจ ทหาร ตำรวจ วัดไม่มีสิ่งจูงใจศรัทธาที่จะให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการบำรุงวัดความประพฤติไม่ดีไม่งามของพระภิกษุสามเณรเป็นตัวบั่นทอนศรัทธาประชาชน ประชาชนยากจนไม่มีกำลังจะทำนุบำรุงวัด ขาดองค์กรชั้นนำควบคุมดูแลที่มีประสิทธิภาพ

นอกจากนั้น วัดบางวัดสร้างใหญ่โตก็ขาดระเบียบ สร้างสิ้นเปลืองเงินจำเป็น ไร้คุณค่าทางศิลปะ ผู้สร้างอยากเด่น แข่งขันกัน อดทนอดกลั้นไม่คำนึงถึงความเหมาะสมหรือความจำเป็น ปล่อยตามใจผู้สร้าง ไม่รู้เรื่องของสถาปัตยกรรม แม้สร้างใหญ่โตก็ไร้ค่า ไม่ได้คำนึงถึงประโยชน์ใช้สอยเป็นหลัก ไม่รู้เกณฑ์ความเหมาะสมว่าอะไรควรสร้างไม่ควรสร้าง ที่ดินของวัดไม่มีหนังสือแสดงกรรมสิทธิ์ที่ถูกต้องสมบูรณ์ เพราะทางวัดไม่มีผู้รู้ในการจัดการปัญหากรรมสิทธิ์ที่ดิน เจ้าอาวาสไม่รู้เรื่องและละเลยหน้าที่ตนเองเจ้าคณะไม่สนใจเหลียวแล วัดตั้งอยู่ในเขตป่าสงวน ที่สาธารณะที่เอกชน จึงขอตั้งเป็นวัดไม่ได้ โดยทางวัดมักใช้วิธีสร้างวัดขึ้นมาก่อนทั้งๆ ที่รู้ว่าเป็นป่าสงวน และที่ดินสาธารณะ ไม่ได้ขอความเห็นจากเจ้าของที่ดินก่อน มิได้ขออนุญาตการสร้างวัด ตั้งวัด ตามระเบียบมหาเถรสมาคมจึงมีปัญหาสร้างวัดขึ้นแล้วไม่ได้เป็นวัด ที่ดินวัดถูกบุกรุก ยึดครอง ฉกฉวยแย่งผลประโยชน์ต่างๆ ประชาชนเห็นแต่ประโยชน์ส่วนตัว ไม่เกรงกลัวต่อบาป มุ่งแต่จะเอาผลประโยชน์จากวัดอย่างเดียว วัดเบื่อหน่าย ไม่ต้องการที่จะให้เกิดปัญหา ไม่กล้าหักท้วงว่ากล่าวชาวบ้าน เพราะต้องพึ่งพาชาวบ้าน ผู้ใหญ่บ้าน นายบ้าน ก็เพิกเฉยไม่ช่วยเหลือดูแลปกป้องวัด (กรมการศาสนา, 2553 : 10)

การจัดการ การอยู่ร่วมกันของคนเป็นจำนวนมาก ไม่ว่าจะเป็นสังคมนักบวชหรือสังคมของชาวบ้าน ถ้ายังไม่สามารถฝึกฝนอบรมจิตใจของตนให้หลุดพ้นจากวังวนของความโลภ โกรธ

และหลงได้อย่างเด็ดขาดแล้ว ย่อมจะเกิดความขัดแย้งขึ้นไม่ช้าก็ช่วงหนึ่ง เมื่อเป็นเช่นนี้จึงจำเป็นที่จะต้องมีการระเบียบหรือกฎเกณฑ์อะไรสักอย่างหนึ่ง ที่คนส่วนใหญ่ของสังคมนั้นให้ความเห็นชอบร่วมกันว่า สามารถใช้มาตรการหรือแนวทางควบคุมความประพฤติปฏิบัติของแต่ละคนให้เป็นไปในลักษณะที่ถูกต้องเหมาะสมดีงาม ทั้งนี้ ก็เพื่อให้สังคมนั้นๆ สามารถดำรงอยู่ได้อย่างสงบสุข เมื่อศึกษาสังคมสงฆ์เป็นสังคมบรรพกาลที่ดำรงอยู่คู่กับสังคมมนุษย์สืบกาลนาน สมาชิกของสังคมนี้มีพื้นฐานที่มาแตกต่างกัน กล่าวคือบางท่านเคยเป็นพระราชามหากษัตริย์ เศรษฐี คฤหบดี มีการศึกษาสูงบ้าง ต่ำบ้าง ขาดิระกุลสูงบ้าง ต่ำบ้าง จนกระทั่งเคยเป็นคนยากจนข้นแค้นที่สุดก็มี แต่ทุกคนที่สมัครเข้ามาเป็นสมาชิกของสังคมนี้ ในระยะเริ่มแรกนั้นล้วนมีความเลื่อมใสเป็นเบื้องต้น และผ่านขั้นตอนการรับเข้าเป็นสมาชิกของสังคมคือการอุปสมบทอย่างถูกต้องทั้งสิ้น นอกจากนั้น ในขณะที่อุปสมบท

สรุปได้ว่า พระสงฆ์มีการส่งเสริมการบริหารทรัพยากรไม่ชัดเจนทั้งอนุโลมและปฏิโลม ส่งผลให้การเผยแผ่คณะสงฆ์ติดลบ ทั้งการบริหารบุคลากร พิจารณารับบุคคลใดบุคคลหนึ่งให้เข้ามาเป็นสมาชิกของสังคมได้ก็ตาม ถ้าไม่มีระบบกฎเกณฑ์กำหนดไว้อย่างเป็นกิจจะลักษณะ ไม่มีการพิจารณาให้ละเอียดรอบคอบ หรือไม่ผ่านความเห็นชอบของบุคคลส่วนใหญ่ในสังคมนั้นๆ อาจก่อให้เกิดปัญหายุ่งยากเกี่ยวกับความประพฤติปฏิบัติหรือยากต่อการที่จะควบคุมดูแล การบริหารงบประมาณ วัดต่างๆ จึงหารายได้มาบำรุงวัดทุกวิถีทางเพื่อความอยู่รอดตามที่ปรากฏว่า รัฐบาลคิดว่าประชาชนสนับสนุน ทำบุญอุปถัมภ์วัดเพียงพอแล้วจึงไม่คิดอุปถัมภ์อีก องค์การที่ทำหน้าที่มาประสานระหว่างสงฆ์กับรัฐบาล ยังไม่สามารถที่จะผลักดันเองงบประมาณมาช่วยคณะสงฆ์การบริหารวัสดุอุปกรณ์ ขาดแคลนครุภัณฑ์ อุปกรณ์ สถานที่ สื่อการสอนอื่นๆ ขาดแคลนบุคลากรสนับสนุนด้านวิชาการ ขาดแรงจูงใจด้านค่าตอบแทน ขาดการสนับสนุนจากผู้บริหาร ขาดงบประมาณสนับสนุน ขาดความคล่องตัวในการใช้ครุภัณฑ์และสถานที่ ขาดบรรยากาศของการทำงาน เช่น เพื่อนร่วมงานเฉื่อยชา ขาดโอกาสแสดงศักยภาพผู้บังคับบัญชาไม่ให้ความสำคัญเป็นต้น การจัดการ การอยู่ร่วมกันของคนเป็นจำนวนมาก ไม่ว่าจะเป็นสังคมนักบวชหรือสังคมของชาวบ้าน ถ้ายังไม่สามารถฝึกฝนอบรมจิตใจของตนให้หลุดพ้นจากวังวนของความโลภ โกรธ และหลงได้อย่างเด็ดขาดแล้ว ย่อมจะเกิดความขัดแย้งขึ้นไม่ช้าก็ช่วงหนึ่ง เมื่อเป็นเช่นนี้จึงจำเป็นที่จะต้องมีการระเบียบหรือกฎเกณฑ์อะไรสักอย่างหนึ่ง ที่คนส่วนใหญ่ของสังคมนั้นให้ความเห็นชอบร่วมกันว่า สามารถใช้มาตรการหรือแนวทางควบคุมความประพฤติปฏิบัติของแต่ละคนให้เป็นไปในลักษณะที่ถูกต้องเหมาะสมดีงาม

3. แนวทางการบริหารการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในยุคโลกาภิวัตน์

การเผยแผ่พระพุทธศาสนาในยุคโลกาภิวัตน์ส่วนใหญ่เป็นลักษณะตั้งรับ คือการสอนและการแสดงธรรมะในวันพระและกิจกรรมทางศาสนาอยู่ในวัดเป็นส่วนใหญ่ แต่ในปัจจุบันโลกอยู่ในยุคของการแข่งขันพระพุทธศาสนาจะเผยแผ่พระพุทธศาสนาแบบเชิงรับไม่ได้ ต้องมีเชิงรุกด้วย ท่านได้ยกตัวอย่างการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระพุทธเจ้าในยุคแรก คือการเผยแผ่เชิงรุกจึงทำให้พระพุทธศาสนาเจริญอย่างรวดเร็ว ในขณะที่ศาสนาพราหมณ์เดิมอยู่ในลักษณะเผยแผ่แบบตั้งรับขณะนี้ประเทศไทยเป็นศูนย์กลางพระพุทธศาสนาแห่งโลก เป็นศูนย์กลางในการติดต่อประสานงาน

สำหรับชาวพุทธทั่วโลก โดยมีศูนย์กลางอยู่ในประเทศไทย นี่คือการเผยแผ่เชิงรุกในระดับโลก การเผยแผ่เชิงรุกที่พระสงฆ์ต้องดำเนินการไปพร้อมกับการเผยแผ่เชิงรับคือการศึกษาสงเคราะห์ การให้ทุนการศึกษาเด็กทั้งชั้นประถม ชั้นมัธยม และมหาวิทยาลัย การส่งพระสงฆ์ไปสอนวิชา พระพุทธศาสนาตามโรงเรียนต่างๆ เช่นโรงเรียนวิถิพุทธ การให้การศึกษาพระพุทธศาสนาผ่านวิทยุ โทรทัศน์เป็นต้น อีกส่วนหนึ่งก็คือสาธารณสงเคราะห์ ได้แก่งานสังคมสงเคราะห์ งานช่วยเหลือชาวบ้านโดยธรรมชาติมนุษย์เรื่องปากเรื่องท้องเป็นเรื่องสำคัญ ถ้าท้องยังหิวอยู่ การพูดเรื่องอื่นๆ ก็ไม่มีประโยชน์ ดังนั้น คณะสงฆ์ต้องช่วยเหลือชาวบ้าน เช่น การพัฒนาแหล่งน้ำ การช่วยเหลือผู้ประสบภัยต่างๆ เช่น น้ำท่วม ไฟไหม้ ผู้ประสบภัยสึนามิ การสร้างสาธารณประโยชน์ให้แก่ส่วนรวม เช่น โรงเรียน โรงพยาบาล สุขศาลาเป็นต้น อันที่จริงพระสงฆ์ก็ดำเนินการอยู่บ้างแล้ว แต่ต้องทำให้ต่อเนื่อง มิฉะนั้นจะไม่ทันศาสนาอื่นๆ ที่กำลังเผยแผ่เชิงรุกอย่างหนักอยู่ในขณะนี้ มิฉะนั้น พระพุทธศาสนาก็จะอยู่ในเมืองไทยไม่นาน ถ้ามีแต่การเผยแผ่แบบตั้งรับอย่างเดียว ต้องมีการเผยแผ่เชิงรุกอย่างมั่นคงตามไปด้วย (พระพรหมบัณฑิต (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), 2553 : 8) นอกจากนั้น ยังได้กล่าวถึงพุทธวิธิการบริหารว่า ภายหลังจากที่พระพุทธเจ้าตรัสรู้แล้ว พระองค์ก็ได้ประกาศการเผยแผ่พระพุทธศาสนาให้แก่พราหมณ์เป็นที่ยึดถือของประชาชน พระองค์ใช้วิธีการเผยแผ่เชิงรุกโดยเรียกว่า พุทธวิธิการบริหาร 5 มีรายละเอียดดังต่อไปนี้

การวางแผน เมื่อพระพุทธเจ้าตรัสรู้แล้วทรงแสดงธรรมจนกระทั่งมีพระสาวก พระองค์ก็ทรงวางแผนเผยแผ่พระพุทธศาสนาโดยส่งพระสาวกไปตามที่ต่างๆ ให้ไปแยกกัน ส่วนพระองค์เสด็จไปพระองค์เดียวที่แคว้นมคธ ในการวางแผนประกาศพระพุทธศาสนานั้น พระองค์กำหนดให้ทุกรูปกำหนดข้อปฏิบัติเหมือนกัน 2 ข้อคือ อตฺตหิตสมฺบัตติ ได้แก่ การปฏิบัติเพื่อความหลุดพ้นทุกชั้นตัวปรหิตปฏิบัติ ได้แก่ การปฏิบัติเพื่อความหลุดพ้นทุกชั้นของผู้อื่น

การจัดองค์กร การรับบุคคลเข้ามาบวชในพระพุทธศาสนา ไม่มีการกีดกันเรื่องชั้นวรรณะ เหมือนกับศาสนาพราหมณ์ ทุกคนมีสิทธิเหมือนกันหมด แต่เมื่อบวชแล้วต้องเคารพกันตามลำดับพรรษา ผู้ที่บวชทีหลัง ต้องเคารพผู้ที่บวชก่อน โดยไม่คำนึงถึงอายุ เมื่อพระสงฆ์มากขึ้น พระองค์ก็มอบให้คณะสงฆ์บริหารจัดการกันเอง เมื่อมีปัญหาเกิดขึ้นคณะสงฆ์ก็จัดการแก้ปัญหาเองตามหลักพระธรรมวินัย พระองค์ทรงแต่งตั้งพระเถระที่มีความเชี่ยวชาญในตำแหน่งนั้นๆ ที่เรียกว่าเอตทัคคะ เพื่อรับภาระธุระต่างๆ เป็นการกระจายอำนาจให้ท่านเหล่านั้นช่วยงานคณะสงฆ์

การบริหารบุคคล การรับคนเข้ามาบวชในพระพุทธศาสนา พระพุทธเจ้าทรงมอบความเป็นใหญ่แก่คณะสงฆ์ให้คณะสงฆ์ดำเนินการคัดเลือกในการให้อุปสมบทแก่กุลบุตรที่เรียกว่าญัตติ จตุตถกรรม เมื่อบวชแล้วต้องศึกษาอยู่กับพระอุปัชฌาย์ 5 ปี จึงจะพ้นนิสัยมุตตะกะ คือพ้นจากการพึ่งพระอุปัชฌาย์ แต่ก็ต้องศึกษาหลักธรรมในพระพุทธศาสนา เพราะหลักการศึกษาในพระพุทธศาสนายึดหลักไตรสิกขา กล่าวคือศีล สมาธิ ปัญญา เนื่องจากพระองค์ประสงค์ให้ผู้เรียนลงมือปฏิบัติด้วยตนเอง เพื่อความหลุดพ้นจากทุกข์ทั้งปวง

การอำนวยการ พระพุทธเจ้ามีคุณสมบัติของภาวะผู้นำที่พร้อม คือมีอตฺตหิตสมฺบัตติและปรหิตปฏิบัติ จึงบริหารกิจการพระพุทธศาสนาเจริญไปด้วยดี เพราะพระองค์ไม่สั่งการด้วยการใช้อำนาจคือไม่ใช้วิธีเผด็จการ แต่พระองค์เป็นพระธรรมราชาคือใช้หลักธรรมมาธิปไตยในการปกครองอำนวยการจึงไม่มีปัญหาในองค์กรสงฆ์ เมื่อพระองค์ปรินิพพานก็ไม่ได้ทรงแต่งตั้งใครเป็นศาสดาแทน

แต่พระองค์ให้คณะสงฆ์ยึดหลักพระธรรมวินัยเป็นหลักในการปกครอง เพราะพระองค์ยึดหลักธรรมาธิปไตย

การกำกับดูแล คือการกำกับดูแลคณะสงฆ์หมู่มากระพุทธเจ้าทรงบัญญัติพระวินัย 227 ข้อ เป็นเครื่องกำกับดูแลคณะสงฆ์ เพื่อให้พระสงฆ์ประเมินตนเองว่าได้ปฏิบัติตามพระวินัยบัญญัติไว้หรือไม่ ถ้าไม่ปฏิบัติก็มีบทลงโทษตามพระวินัยข้อนั้นๆ นอกจากนั้นทุกกึ่งเดือนในวันพระ 15 ค่ำ มีประเพณีปฏิบัติเรียกว่าการสวดปาฏิโมกข์ พระพุทธเจ้าทรงกำหนดให้พระภิกษุนำสิกขาบทที่ทรงบัญญัติไว้ในพระวินัยมาสวดให้กันและกันฟัง เพื่อเป็นเครื่องเตือนใจให้พระสงฆ์ปฏิบัติตามและตรวจสอบตัวเอง นอกจากนั้นพระองค์ก็ทรงบัญญัติให้พระสงฆ์ทำการปวารณา คือ การว่ากล่าวตักเตือนซึ่งกันและกันได้ ต่อคณะสงฆ์ในวันออกพรรษา เหมือนกับการประชุมทรัพย์สินโดยไม่มีการโกรธเคืองกัน (พระพรหมบัณฑิต (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), 2553 : 5)

4. สรุป

การเผยแผ่พระพุทธศาสนาในยุคโลกาภิวัตน์มีลักษณะตั้งรับ คือการสอนการแสดงธรรมะในวันพระ และกิจกรรมทางศาสนาอยู่ในวัดเป็นส่วนใหญ่ แต่ในปัจจุบันโลกอยู่ในยุคของการแข่งขัน พระพุทธศาสนาจะเผยแผ่พระพุทธศาสนาแบบเชิงรับไม่ได้ต้องมีเชิงรุกด้วย ขณะนี้ประเทศไทยเป็นศูนย์กลางพระพุทธศาสนาแห่งโลก เป็นศูนย์กลางในการติดต่อประสานงานสำหรับชาวพุทธทั่วโลก การเผยแผ่เชิงรุกที่พระสงฆ์ต้องดำเนินการไปพร้อมกับเผยแผ่เชิงรับ คือการศึกษาสังเคราะห์ การให้ทุนการศึกษาเด็กทั้งชั้นประถม ชั้นมัธยม และมหาวิทยาลัย การส่งพระสงฆ์ไปสอนวิชาพระพุทธศาสนาตามโรงเรียนต่างๆ เช่นโรงเรียนวิถิพุทธ การให้การศึกษาพระพุทธศาสนาผ่านวิทยุ โทรทัศน์เป็นต้น นอกจากนั้น การบริหารการเผยแผ่พระพุทธศาสนาให้แพร่หลายเป็นที่รู้จักของประชาชน ส่วนประกอบสำคัญคือการวางแผน การจัดองค์การ การบริหารบุคคล การอำนวยความสะดวก และการกำกับดูแล ดังนั้น พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติสิกขาบทให้พระสงฆ์ทำการปวารณา คือการว่ากล่าวตักเตือนซึ่งกันและกันได้ ในเทศกาลวันวันออกพรรษา เหมือนกับการประชุมทรัพย์สินโดยไม่มีการโกรธเคืองกันและกัน เพื่อเป็นการส่งเสริมให้คณะสงฆ์จัดการบริหารศาสนกิจให้ไปตามพระธรรมวินัย และกฎระเบียบแบบแผนประเพณีที่ได้เคยปฏิบัติสืบทอดกันมาตามลำดับวงศ์

บรรณานุกรม

- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต). 2552. **บุญบารมีบนแผ่นดินไทย**. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต). 2552. **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ฉบับประมวลธรรม**. กรุงเทพมหานคร: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- ภัทรศิณี ภัทรโกศล. 2553. **สถิติเพื่อการวิจัยทางวิทยาศาสตร์**. กรุงเทพมหานคร: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- แก้ว ชิตตะขบ. 2553. **ประวัติความสำคัญของการเผยแผ่พระพุทธศาสนา**. (กรุงเทพมหานคร: สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ.

- เสถียร พันธรั้งชี. 2554. ศาสนาเปรียบเทียบ. กรุงเทพมหานคร: ผดุงวิทยาการพิมพ์.
- พระพรหมบัณฑิต (ประยูร ธมฺมจิตฺโต). 2554. พระพุทธศาสนาในยุคโลกาภิวัตน์. กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิพุทธธรรม.
- กองพุทธศาสนสถาน. 2552. วัดพัฒนาตัวอย่าง. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ.
- พระธรรมปริยัติโสภณ (วรวิทย์ คงคปญฺโญ). 2552. การปกครองคณะสงฆ์. กรุงเทพมหานคร: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- แสวง อุดมศรี. 2550. การปกครองคณะสงฆ์ไทย. กรุงเทพมหานคร: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระเทพญาณมงคล (เสริมชัย ชยมงคลโล). 2556. การบริหารวัด. ราชบุรี: โรงพิมพ์เอชทีพีเพรส.
- กรมการศาสนา. 2553. หลักการบริหารจัดการวัดในยุคโลกาภิวัตน์. กรุงเทพมหานคร: กรมการศาสนา.
- กุลธน ธนาพงศธร. 2553. การพัฒนาบุคลากร. นนทบุรี: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช.
- กรมการศาสนา. 2553. หลักการบริหารจัดการวัดในยุคโลกาภิวัตน์. กรุงเทพมหานคร: กรมการศาสนา.
- พระพรหมบัณฑิต (ประยูร ธมฺมจิตฺโต). 2553. การเผยแผ่เชิงรุก. กรุงเทพมหานคร: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระพรหมบัณฑิต (ประยูร ธมฺมจิตฺโต). 2553. พุทธวิธีการบริหาร. (กรุงเทพมหานคร: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย).